

Z HISTÓRIE SÚBORNÉHO KATALÓGU PERIODÍK

PhDr. Peter Čmelko, odbor súborných katalógov UKB

Súborný katalóg periodík prešiel počas svojho dlhoročného vývoja mnohými výraznými zmenami. Dôležitosť úlohy súborných katalógov môžeme v Univerzitnej knižnici v Bratislave vybadať už na začiatku 20-tych rokov minulého storočia. UKB ako prvá na Slovensku a jedna z mála knižníc v novovytvorenom čsl. štáte po 1. svetovej vojne začala realizovať rozsiahle zámery v oblasti budovania súborných katalógov ako dôležitých informačných zdrojov krátko po svojom vzniku koncom roku 1919. Odvtedy sa rozvoj a tvorba celoštátnych súborných katalógov stali súčasťou činnosti UKB na dlhé desaťročia.

Emlerov katalóg

Je viac ako symbolické, že prvý súborný katalóg slovenských knižníc založil prvý riaditeľ UKB dr. Jan Emler. Myšlienku vytvoriť čo najúplnejší fond slovacík i vedeckej literatúry doplnil úsilím zachytiť v súbornom katalógu cennú literatúru nachádzajúcu sa na Slovensku a tak napomôcť kultúrnemu a vedeckému rozvoju Slovenska. Túto svoju snahu začal naplňovať už v roku 1923. V rokoch 1923-1937 tak vznikol súborný katalóg slovenských knižníc. Pre tento katalóg sa podarilo získať a spracovať vzácne knižničné zbierky 11 slovenských historických knižníc, ktoré vznikli a rozvíjali sa od polovice 16. storočia.

Úloha budovať slovenský súborný katalóg nezanikla ani po zmene politického systému v roku 1948. Od roku 1957 sa začal budovať súborný katalóg slovenských vedeckých knižníc paralelne v Matici slovenskej v Martine, v UKB a v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach.

Tvorbu súborných katalógov na dobu 35 rokov významne ovplyvnila vyhláška **č.110/1965 Zb. o evidencii zahraničnej literatúry**, platná do roku 2000. Ústrednú funkciu v systéme celoštátnej evidencie zahraničnej literatúry (CEZL) dostali dve knižnice – Štátna knižnica ČSR v Prahe (dnešná Národná knižnica ČR) a UKB.

Súborný katalóg periodík, budovaný na základe celoštátnej evidencie zahraničnej literatúry (CEZL) prešiel viacerými vývojovými etapami. Po vydaní vhlášky č. 110/1965 sa v UKB začalo s prípravou klasického lístkového katalógu. Definitívne sa dohodla celoštátna, československá gescia UKB za tento katalóg, forma katalógu a získali sa prvé údaje z československých knižníc a informačných inštitúcií. Dlhé roky slúžil lístkový katalóg nielen na poskytovanie informácií, ale aj ako podklad pre prípravu údajov na automatizované spracovanie.

Významná dlhodobá etapa automatizácie začala v polovici 70-tych rokov, riešením výskumných úloh na báze štátneho výskumného programu P-18. Na riešení **automatizovaného systému súborného katalógu periodík (ASSKP)** UKB spolupracovala s ÚVTEI-ÚTZ – Ústredie vedecko-technických a ekonomických informácií a Ústredná technická základňa v Prahe (neskorší názov po r.1990 NIS – Národné informačné stredisko).

Aktivity UKB v rámci súborného katalógu periodík sa stali podnetom na poverenie UKB funkciou špecializovanej informačnej inštitúcie, koordinujúcej a zabezpečujúcej informačnú gesciu prierezového charakteru sústavy VTEI v oblasti periodickej literatúry nadobúdanéj v ČSSR. Poverenie, ktoré vydalo Ministerstvo kultúry SSR, obsahovalo gesciu v oblasti budovania súborných katalógov periodík ako súčasť integrovaného informačného systému v ČSSR a krajinách RVHP.

Rok 1991 priniesol dôležitú zmenu. UKB prevzala od ÚVTEI Praha celú databázu súborného katalógu zahraničných periodík ASSKP a bázu údajov o inštitúciách – AKRI. Technologické zabezpečenie oboch databáz bolo na základe vzájomnej dohody zverené Ústavu aplikovanej kybernetiky v Bratislave (ÚAK). Do roku 1996 online databáza súborného katalógu periodík a adresára knižníc existovala vo viacerých štruktúrach

a formátoch a na rôznej výpočtovej technike. Databáza obsahovala údaje o vyše 20 tisícoch zahraničných periodikách nachádzajúcich sa vo viac ako 1 400 knižniciach v Čechách a na Slovensku od roku 1976.

CASLIN- výrazný posun v rozvoji SKP

V roku 1991 nastal výrazný posun v rozvoji súborného katalógu periodík – účasť UKB v projekte **CASLIN**. Projekt výrazne prehĺbil trendy kooperácie knižníc, štandardizácie a harmonizácie činnosti knižníc s medzinárodne prijatými pravidlami. V projekte CASLIN prijaté medzinárodné štandardy sa stali záväznými aj pre súborný katalóg periodík :

- medzinárodná norma ISO 2709 pre výmenu dát v elektronickej podobe,
- bibliografický výmenný formát UNIMARC,
- medzinárodné bibliografické odporúčania ISBD,
- anglo-americké katalogizačné pravidlá AACR2 pre menné spracovanie,
- medzinárodné desatinné triedenie MDT – pre vecné spracovanie.

Technológia bola založená na internetovom sieťovom prostredí a na automatizovanom knižničnom systéme ALEPH firmy Exlibris, ktorý uspel vo výberovom konaní.

UKB využila existujúce možnosti a v roku 1996 previedla existujúci automatizovaný súborný katalóg periodík do systému ALEPH v prvej etape bez možnosti kooperatívnej katalogizácie. Ďalšia zmena súborného katalógu periodík a užšieho zapojenia kooperujúcich knižníc nastala v krátkej dobe. Základným impulzom bol projekt dobudovania súborného katalógu periodík z roku 2001 podporený Nadáciou otvorenej spoločnosti v Bratislave, Inštitútom otvorenej spoločnosti v Budapešti a v závere riešenia aj Mellonovou nadáciou z USA. Cieľom bolo dobudovať programové a technické prostredie pre prevádzku systému súborného katalógu periodík a vytvoriť predpoklady na zapojenie knižníc do kooperatívnej katalogizácie.

Za výsledky dosiahnuté pri riešení projektu dobudovania súborného katalógu periodík bola UKB udelená **Cena INFORUM 2003** na 9. ročníku medzinárodnej konferencie v Prahe v máji roku 2003.

Celkový rozsah bázy súborného katalógu periodík koncom roku 2008 vzrástol na 57 900 záznamov. Sú v nej prezentované zbierky periodických dokumentov viac ako 400 knižníc SR. V spolupráci s knižnicami sa súbežne aktualizuje aj báza **Adresára knižníc**, ktorá slúži na získavanie kontaktných údajov o inštitúciách vlastniacich hľadaný dokument. Adresár je určený všetkým používateľom knižnično-informačných služieb, najmä tým, ktorí vyhľadávajú informácie v automatizovanom súbornom katalógu periodík alebo v klasických súborných katalógoch zahraničných kníh (CEZL). Význam má aj pre tých, ktorí potrebujú základné informácie o knižniciach v ich meste alebo o knižniciach vybraného zamerania a pre všetky inštitúcie, ktoré vykonávajú medziknižničnú výpožičnú službu. Báza dát poskytuje viacero možností vyhľadávania údajov o inštitúciách – podľa sigiel, podľa mesta/obce kde sa nachádzajú, podľa typov knižníc, podľa názvov, podľa skratiek inštitúcií.

Spolupráca

Z českých inštitúcií bola počas dlhého obdobia najintenzívnejšia spolupráca s Národnou knižnicou v Prahe a s ÚVTEI-ÚTZ Praha. Zo slovenských to bol Ústav aplikovanej kybernetiky v Bratislave, ale taktiež všetky knižnice SR zúčastňujúce sa na tvorbe súborného katalógu periodík dodnes. Počet spolupracujúcich knižníc sa priebežne mení v závislosti od vzniku nových, ale aj od zániku existujúcich knižníc a inštitúcií.

V rokoch 1976 až 1990 sa UKB podieľala na projekte krajín RVHP(bývalé socialistické štáty) orientovanom na vytvorenie medzinárodného súborného katalógu periodík s názvom MAKSI ako prostriedku realizácie medziknižničnej výpožičnej služby v národnom i medzinárodnom meradle.

Úspešným projektom kooperácie a súčasne pripravenosti UKB na spoluprácu s inými systémami bola vzájomná spolupráca nemeckého systému JASON a SKP, ktorá sa uskutočnila v rokoch 1999-2003.

Súborný katalóg periodík má úzke väzby aj na medzinárodný systém ISSN, ktorý zabezpečuje jedinečný spôsob identifikácie seriálov a ich bibliografickú kontrolu v medzinárodnom meradle. SKP využíva bázu ISSN a veľmi úzko spolupracuje aj so slovenskou Národnou agentúrou ISSN, ktorá funguje na pôde UKB.

Ak máme spomenúť mená pracovníkov, ktorí sa najviac zaslúžili o rozvoj súborných katalógov na Slovensku, menujme aspoň niektorých z nich:

- dr.Jan Emler, prvý riaditeľ Univerzitnej knižnice,
- dr.Peter Tvrдый, významný slovenský lexikograf, pracovník Univerzitnej knižnice,
- dr.Želmíra Gašparíková, katalogizátorka,
- dr.Oľga Floreánová, vedúca odd.súborných katalógov do r.1977,
- Mgr. .Mária Guldánová, dlhoročná vedúca OSK UKB,
- PhDr.Kristína Kollárová, vedúca OMASÚ v UKB,
- PhDr.Gabriela Lučeničová, ako pracovníčka OSK UKB.

Patrí im naše uznanie a úcta, ako i mnohým iným pracovníkom a spolupracovníkom, ktorí sa po celé desaťročia podieľali na vytváraní súborného katalógu periodík.